

„Dojrzały smak przygody”
XIV edycja letnich warsztatów dla seniorów.

Nikogo nie trzeba przekonywać, że ruch jest gwarancją zdrowia i przedłuża życie. A aktywność fizyczna w zielonym otoczeniu, wsparta dużą dawką wiedzy przyrodniczej przynosi jeszcze więcej korzyści. Serdecznie zapraszamy seniorów do wspólnych wędrówek w ramach projektu „Dojrzały smak przygody”. Pragniemy zainspirować Państwa do ciągłego rozwoju i aktywności pokazując piękno przyrody i dziedzictwo kulturowe. Naszym wspólnym wędrówkom będzie przyświecało hasło:
A co Ty możesz zrobić dla bioróżnorodności?

Nasz projekt to kompleksowy cykl warsztatów terenowych, obejmujących zarówno Trójmiasto i jego okolice, jak również obszar województwa pomorskiego. W tym roku proponujemy **osiemnaście wypraw pieszych, jedna z nich zostanie zakończona koncertem**. To efekt współpracy CIEE z Bazuną. Trasy warsztatów przedstawiamy w załączniku. Jedna z wypraw zostanie poprowadzona przez uczestniczkę Dojrzałego Smaku Przygody - za co pięknie dziękujemy!

Prosimy o fotografowanie najpiękniejszych miejsc podczas poszczególnych wypraw, te wspomnienia opublikujemy na naszej stronie internetowej oraz profilu CIEE na facebooku. Tradycyjnie, nasze wspólne wędrówki będą odbywały się we środy. Wyprawy będą doskonałą okazją do zdobywania Odznak Polskiego Towarzystwa Turystyczno-Krajoznawczego „Turysta Senior” – szczegółowe informacje znajdą Państwo na stronie

http://www.pttk.pl/pttk/odznaki/regulamin_odznaka_turysta_senior.pdf

Działalność CIEE jest realizowana dzięki wsparciu ze środków
Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Gdańsku

Harmonogram warsztatów

„Dojrzały smak przygody”, edycja 2019

Podczas warsztatów prosimy o ubranie się w strój terenowy, ocenę swoich możliwości względem stopnia trudności trasy oraz zaopatrzenie się w odpowiednie bilety komunikacji miejskiej lub podmiejskiej. Zachęcamy Państwa do fotografowania najpiękniejszych miejsc - najciekawsze zdjęcia zostaną wyeksponowane na stronie i fb Centrum. Przed poszczególnymi wyprawami prosimy o upewnienie się czy nie nastąpi zmiana rozkładu jazdy i czy proponowane godziny wyjazdu są aktualne. Organizator zastrzega sobie prawo do publikacji na swojej stronie internetowej fotografii grupowych pokazujących przebieg wycieczki w celach promocyjnych i informacyjnych. Takie publikacje nie będą zawierały danych osobowych pozwalających na identyfikację poszczególnych osób.

5 czerwca - Wędrówka po Lasach Oliwskich (Samborowo-Dolina Zielona) śladem potencjalnych pomnikowych drzew.

Spotkanie o godz. 10.00 przy meczecie przy ul. Abrahama i Polanki. Czas wycieczki to ok. 3 godz. Trasa łatwa lub średnia (zależy od kondycji), ok. 5 km - jedno podejście na grzbiet, drugie też lekko pod górkę.

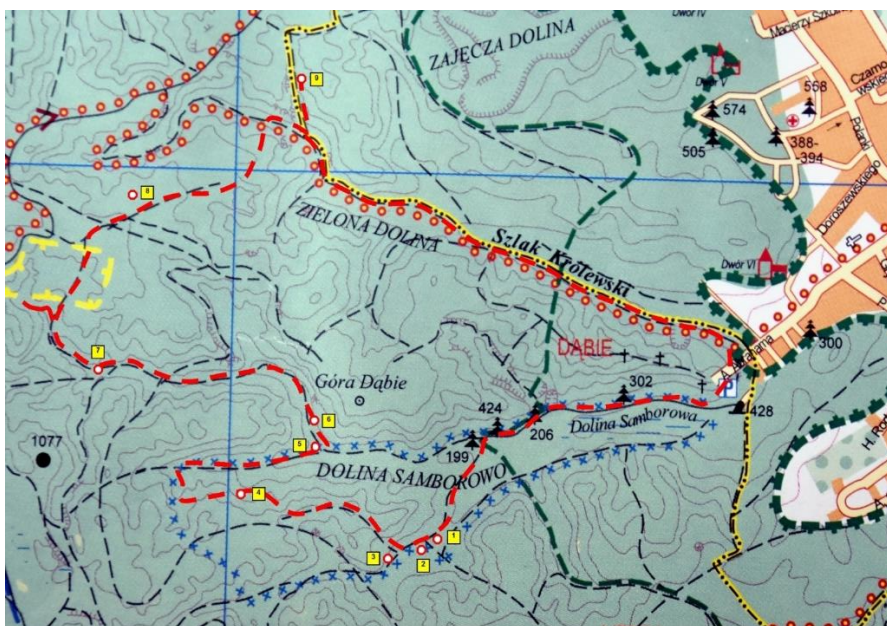
Prowadzenie: Marcin Wilga

Proponowana trasa wycieczki przyrodniczo-dydaktycznej prowadzi po obszarze Trójmiejskiego Parku Krajobrazowego, w części południowej – Lasach Oliwskich. Wyznaczona trasa obejmuje dwie polodowcowe doliny erozyjne: Samborowo i Dolinę Zieloną. Fragment trasy przebiega również obok parowu, grzbietów międzydolinnych, a w dwóch przypadkach prowadzi na szczyt owych grzbietów. Trasa jest ogólnie łatwa, przewidziano jedynie dwa podejścia. Na załączonej mapce trasa zostało wyznaczona czerwoną przerywaną linią; owe podejścia są zlokalizowane w przybliżeniu pomiędzy punktami 3 i 4 oraz 7 i 8. Wspomniane punkty to położenie drzew ocalałych od wyrębu, które osiągnęły wyróżniające się rozmiary na tle pozostałego drzewostanu. Mogą one otrzymać statusy pomników przyrody. Celem wycieczki jest m.in. poznanie owych potencjalnych pomników, sposobu pomiaru ich obwodu w pierśnicy i przybliżonej wysokości. Po drodze można napotkać drzewa, które już otrzymały status pomników przyrody. Inne zagadnienia to:

- Historia geologiczna polodowcowych dolin; dlaczego w Lasach Oliwskich nie ma wzgórz morenowych (są doliny i grzbiety),
- Podstawy fitosocjologii; jakie gatunki drzew i charakterystycznych roślin runa występują wzdłuż trasy, jakie mamy zbiorowiska roślinne,
- Rola grzybów w leśnych ekosystemach (może uda się napotkać ich owocniki),
- Co to są porosty i ich rola jako bioindykatorów jakości powietrza,
- Rola drzewostanów w produkcji tlenu, pochłanianiu opadów deszczu, zapobieganiu powodziom,
- Czym różni się las naturalny od plantacji drzew, jakie ich gatunki są obce siedliskowo w Lasach Oliwskich.

Pomiędzy pkt. 7 i 8 proponuję niewielkie odejście w celu obejrzenia stanowiska chronionego częściowo podrzenia żebrowca. Miejsce to dekadę temu zostało zdewastowane podczas zabiegów gospodarczych i z 15 okazów tej paproci do dziś pozostało zaledwie kilka. Stąd propozycja utworzenia tu obszarowego pomnika przyrody.

Na mapce pkt. 1. to dąb szypułkowy (napis został ucięty).

Dąb szypułkowy, 2 - buk zw., 3 - dąb szyp., 4 - buk zw. z bluszczem, 5 - dąb szyp., 6 - buk zw., 7 - grab zw., 8 - sosna zw., 9 - buk zw.

12 czerwca Kanał Kłodawy, zamek pokrzyżacki, młyn – jeden „organizm”

Miejsce spotkania to przystanek autobusowy Łęgowo, do którego dociera komunikacja Arriva, linia 50.

Wyjazd z przystanku Gdańsk Główny o godzinie 8.40, w Łęgowie o 9.07.

Spacer trwa ok. 4 godziny. Trasa łatwa, ok. 8,5 km. Powrót o godzinie 14.22 z przystanku Grabiny Zameczek Kanał Motława, linia Gryf. Prowadzenie: Jan Sabala

Celem wycieczki są Grabiny Zameczek, gdzie będziemy poznawać funkcjonowanie bogatej krzyżackiej posiadłości. Jej siedzibą był murowany zamek w gotyckim stylu, wybudowany w 1406 roku. Wcześniej stał tu dwór obronny. Kanał Kłodawy i młyn stanowiły nieodłączne elementy tego majątku. Do dzisiaj zachowały się pozostałości dawnej infrastruktury. Ponadto będzie możliwość podziwiania Żuław z wału kanału Kłodawy - od Łęgowa do Grabin Zameczek. Walory przyrodniczo – krajobrazowe tego fragmentu Żuław to:

- specyficzny płaski teren rolniczy, sztucznie odwadniany, usłany kanałami i rowami;
- zespół rezydencyjno-parkowy Grabiny Zameczek, w którym znajduje się starodrzewie, m.in. dęby, graby, jesiony i inne;
- najwyższe wzniesienie Żuław o wysokości 14.5 m n.p.m. w pobliżu zamku.

19 czerwca - Miasta (nie)przyjazne ptakom

Spotkanie o godz. 09.55 na przystanku tramwajowym "Przemyska" - tramwaje 2 i 6 Trasa: piesza, miejska (ok. 6 km) oraz przemieszczanie się tramwajami i autobusami ZTM. Czas trwania wycieczki 3-4 godz. Stopień trudności: lekki do średniego. Zakończenie wycieczki: siedziba CIEE, Gdańsk Oliwa, ul. Polanki 51. Prosimy o skasowanie biletów ZTM całodobowych. Będziemy przemieszczali się po różnych punktach miasta komunikacją miejską.

Prowadzenie: Ewelina Kurach (Stowarzyszenie Wspierania Inwestycji Przyjaznych PTA.com)

Czy przestrzeń miejska, zurbanizowane tereny wkraczające w dzikie dotąd przestrzenie mogą być przyjaźniejsze ptakom? Jak zadbać o naszych skrzydlatych przyjaciół już na etapie planowania różnych

inwestycji lub ich realizacji? Okazją do tego będzie spacer po Gdańsku, którego szlak zaplanowano tak, by pokazać zarówno złe, jak i dobre przykłady praktyk. Spotkanie będzie wymienną okazją, by dowiedzieć się, jak samodzielnie zadbać o przestrzeń wokół nas, by była bezpieczna dla ptaków oraz na co powinniśmy zwracać uwagę przy okazji prowadzonych remontów, termomodernizacji, wycinek drzew, czy a nawet stojąc pod wiatą przystanku autobusowego... Miejska trasa spaceru, z pozoru codzienna a może nawet i nieciekawa, nudna, otworzy oczy na popełniane błędy inwestorów, zarządców i włodarzy tych przestrzeni. Poruszając się trasą z Ujeściska przez centrum do Oliwy można będzie zdobyć również wiedzę o prawie ochrony przyrody i prawie każdego z nas - dostępie do informacji publicznej w tym zakresie. Doświadczysz, zobaczysz i nauczysz się co zrobić, by wspólnie, sprawnie i skutecznie działać dla ochrony ptaków. Nie tylko w zurbanizowanej przestrzeni.

26 czerwca - Planowany rezerwat „Dolina Pieleszewska” i lasy w okolicach Redy

Spotkanie o godz. 9.35, na peronie SKM Reda Pieleszewo. Przewidywany czas trwania: 3-4 godz., długość trasy: około 6 km. Trasa średnio trudna z uwagi na strome zejście w końcowym odcinku. Wycieczkę zakończymy na stacji SKM Reda. Prowadzenie: Agnieszka Kowalewska, Trójmiejski Park Krajobrazowy

Uczestnicy wycieczki będą mieli okazję poznać rzadziej odwiedzany fragment Trójmiejskiego Parku Krajobrazowego, czyli lasy w okolicach Redy. Początkowy odcinek trasy prowadzi przez tereny projektowanego rezerwatu przyrody „Dolina Pieleszewska”. Obiekt miał być utworzony jako rezerwat geomorfologiczny, w celu ochrony wyjątkowej rzeźby terenu, z malowniczym systemem dolin i porozcinanych przez nie zboczy. Dodatkowym walorem projektowanego rezerwatu jest obecność rzadkich i chronionych gatunków roślin, takich jak podejźrzon marunowy. W trakcie wędrowki będziemy zwracać uwagę zarówno na rodzime gatunki naszej flory, jak i na obecność tzw. gatunków inwazyjnych. W pobliżu planowanej trasy znajdziemy także kilka głazów narzutowych, będących pomnikami przyrody.

3 lipca - Dolinami i wzgórzami

Spotkanie o godz. 10.00 przed Dworem Oliwskim/za kuźnią wodną /, ul. Bytowska 4. Prowadzenie: Danuta Kobylarz. Trasa : Dwór Oliwski- Młyńska Droga- czarny szlak- ścieżka- czarny szlak -ścieżka -Wzniesienie Marii-ścieżka- Wzniesienie Konik- Dolina Czystej Wody - Dwór Oliwski - około 7 km. Trasa zajmie około 3-4 godziny, w zależności od tempa wędrowki.

Trasa będzie wiodła zarówno oznaczonymi szlakami jak i ścieżkami i to one doprowadzą nas do ciekawych obiektów zarówno historycznych jak i tych owianych legendami. Poznamy na trasie kawałek historii, która jest ukryta w gęstwinie trójmiejskich lasów. Nie zabraknie oczywiście pięknych drzew i widoków ze wzgórz na które będziemy się wspinać. Na trasie 3 podejścia i 3 zejścia i choć kilometrów nie jest dużo, ale trasa może być dla niektórych osób trudna. Dlatego warto zabrać kijki i odpowiednie obuwie i właściwie ocenić swoje siły.

10 lipca - Ochrona i zagrożenia bioróżnorodności w dolinie rzeki Swelini

Spotkanie o godz. 10, peron SKM Sopot-Kamienny Potok. Prowadzenie: Dariusz Ożarowski, Trójmiejski Park Krajobrazowy. Trasa: *Sopot-Kamienny Potok (dworzec PKP) – Park Północny w Sopocie – użytek ekologiczny „Cisowe Zbocze” – użytek ekologiczny „Jar Swelini” – oczyszczalnia hydrofitowa na Swelini – łęg olszowy w dolinie potoku – zabudowa dzielnicy Kamienny Potok – rezerwat przyrody „Łęg nad Sweliną” – pomnik przyrody: 927 (buk pospolity) i 1969 (czereśnia ptasia) – Barnardowo – Brodwino*

Tę ok. 5-cio kilometrową trasę należy uznać za szlak łatwy: brak jest dłuższych podejść czy też ostrych zejść. Czas wędrowki wraz z podziwianiem wszystkiego, co ciekawe szacujemy na ok. 3 godz.

Wędrówka wzdłuż potoku Swelinia (Swelina) to znakomita okazja do poznania bogatej flory i fauny doliny tego potoku. Uczestnicy wycieczki poznają różnorodne formy ochrony walorów przyrodniczych tego obszaru: zarówno obiekty objęte ochroną konserwatorską (jako użytek ekologiczny, rezerwat przyrody czy pomniki przyrody), jak i realizowane przez Trójmiejski Park Krajobrazowy oraz Ogólnopolskie Towarzystwo Ochrony Ptaków zabiegi ochrony czynnej (siedlisk i awifauny). Będziemy też mówić o zagrożeniach dla tego obszaru wynikających z presji zabudowy Sopotu i Gdyni oraz nadmierną i niekontrolowaną penetracją prowadzącą do zaśmiecania i zadeptywania tego terenu.

17 lipca - Przyroda w cieniu PKM

Spotkanie o godz. 10 przed bramą główną Cmentarza Centralnego Srebrzysko (ul. Srebrniki 12, proponowany dojazd autobusami ZTM 110, 122, 126, 157, 227 - do przystanku Srebrzysko).

Trasa: Cmentarz Centralny- Bycze Wzgórze- Dolne Młyny-Potok Jasień-Zbiornik Jasień- Staw Wróbla- Gdańsk Jasień PKM. Trasa łatwa, czas trwania ok. 3 h, długość ok. 8 km, liczne przystanki. Proszę o dopasowanie ubioru do warunków pogodowych. Prowadzenie: Małgorzata Piotrowicz, EduBio

Nastał czas antropocenu, a wraz z nim powszechna urbanizacja i industrializacja. Pociąga to za sobą konsekwencje nie do odwrócenia dla całych ekosystemów, jaki i pojedynczych organizmów. Jak radzi sobie przyroda z przekształcającym się krajobrazem, gdzie podziwiają się mieszkańcy osuszonych torfowisk? Jak utrzymać populację w obliczu drastycznie kurczącego się siedliska? Jednak w tej dramatycznej sytuacji pojawia się cień nadziei na przetrwanie. Nowoczesne technologie i trendy w budownictwie, inżynierii transportowej oraz planowaniu przestrzennym coraz częściej uwzględniają przyrodnicze zasoby. Projekt Pomorskiej Kolei Metropolitalnej budził i nadal budzi wiele emocji i kontrowersji, ale co na to zwierzęta i rośliny? Przyjrzyjmy się tym najdrobniejszym, a zarazem najwrażliwszym mieszkańcom szlaku PKM. Fauna bezkręgowca jest doskonałym barometrem zmian antropogenicznych, a jej obserwacje i monitoring podpowiedzą ludziom " Co można zrobić dla bioróżnorodności"?

24 lipca - Wzdłuż Jeziora Ostrzyckiego

Spotkanie na przystanku autobusowym w Kartuzach, przed odjazdem autobusu do Ostrzyc. Prowadzenie: Piotr Kowalewski

Dojazd: rano wyjazd z Gdańska do Kartuz koleją SKM lub autobusem. Przesiadka w Kartuzach na autobus do Ostrzyc. Powrót: pociągiem SKM z Krzeszyna do Trójmiasta

Sugerowany dojazd do Ostrzyc (wg aktualnego rozkładu):

09:23 - przyjazd pociągiem SKM do Kartuz (pociąg relacji Gdańsk Wrzeszcz 8.26 – Kartuzy 9.23)

09:45 - odjazd autobusu do Ostrzyc, linia nr 2, kierunek Ostrzyce, kupujemy do przystanku końcowego Ostrzyce

Powrót z Krzeszyna: 15:39 - pociąg relacji Kościerzyna - Gdynia Główna przez Gdańsk Wrzeszcz

Trasa średnia – ze względu na długość spaceru - około 15 km, suma podejść (suma różnic wysokości na podejściach): 250 m. Trasa w większości wiedzie drogami szutrowymi, gruntowymi. Należy zabrać nakrycie głowy, dobre obuwie, repelent na owady.

Zapoznamy się z krajobrazami wokół Jeziora Ostrzyckiego, przez wielu uważanego za najpiękniejsze na Kaszubach. Siedliska wokół jeziora i same wody zbiornika poddane są silnej presji turystycznej. Spróbujemy wyłonić te zagrożenia i odnaleźć rozwiązania, które pomogą w zachowaniu różnorodności biologicznej wynikającej z historii naturalnej tego miejsca. Postaramy się spojrzeć na zbiorowiska roślinne dolin Pojezierza Kaszubskiego jak na bazę, z której można zapraszać rośliny do swojego ogrodu. Ciekawe miejsca, które zobaczymy po drodze:

- Jastrzębia Góra - punkt widokowy z pomnikowym Kamieniem Królewskim
- Rezerwat Ostrzycki Las. jeśli starczy czasu to dotrzemy do pomnika przyrody

W zależności od liczebności i preferencji grupy uczestniczącej w wycieczce istnieje możliwość modyfikacji trasy - można przepłynąć się statkiem spacerowym po jeziorze z jednego punktu do drugiego i część trasy pokonać dalej pieszo.

31 lipca - Park poforteczny

Spotkanie o godz. 13.00, skrzyżowanie ul. Nowe Ogrody i Powstańców Warszawskich przy zbiorniku retencyjnym Mokra Fosa. Dojazd np. tramwajem nr 10 i 12. Trasa spaceru prowadzi przez teren stanowiący część Hevelianum, w którym przyroda łączy się z historycznymi fortami miejskimi. Trasa łatwa, czas ok. 2,5 godz. Prowadzenie: Barbara Ząbczyk-Chmielewska

Na terenie parku pofortecznego, zlokalizowanego na południowym i południowo-zachodnim zboczu dawnych bastionów powstały liczne alejki spacerowe oraz miejsca widokowe. Zachowały się aleje zakładane wzdłuż dawnych dróg fortecznych głównie z kasztanowców i klonów oraz tzw. zieleń maskująca, a także głogowe relikty zieleni „obronnej”.

Spacer rozpoczniemy w Parku Śródmieście, wzdłuż stawu parkowego stanowiącego relikw „mokrej fosy” Bastionu Neubauera – części składowej dawnych umocnień, początkami sięgających II poł. XVII w., a osłaniających od zachodu rejon Nowych Ogrodów. Dalej malowniczymi alejkami biegnącymi równolegle do ulicy Powstańców Warszawskich oraz ulicy Generała Henryka Dąbrowskiego, nad suchą fosą i Kaponierą Południową, dojdziemy aż do Bastionu Jerozolimskiego i Punktu widokowego.

Na trasie zobaczymy Pomnik ofiar epidemii tyfusu 1945-1946 oraz Pomnik z 1898, żołnierzy rosyjskich poległych podczas oblężeń Gdańska w 1734, 1807 i 1813, użytek ekologiczny „Luneta z pasikonikiem”, wzgórze nad Śródmieściem z którego roztacza się widok na panoramę Głównego i Starego Miasta oraz kilka drzew ustanowionych pomnikami przyrody, m. in. dąb szypułkowy, kasztanowce zwyczajne, klon jawor.

7 sierpnia - Ogród Bellingham

Spotkanie przed ogrodem (ul. Zamkowa 2a, 83-322 Zgorzałe). Sugerowany dojazd komunikacją publiczną: SKM z Gdańska Wrzeszcza 7.50 do Gołubia Kaszubskiego (przyjazd 8.56). Planowany powrót – wyjazd z Gołubia Kaszubskiego SKM o 13.38, dla chętnych dodatkowo wizyta w ogrodzie botanicznym (bilet 10 zł) i powrót o godz. 17.38. W Gołubiu na grupę będzie czekała osoba reprezentująca CIEE, wspólne przejście do Ogrodu Bellingham (spacer zajmie niecałą godzinę, ok 3,5 km). Dojazd/dojście z Gołubia Kaszubskiego: *Na końcu wsi Gołubie (jadąc od Szymbarku) skręcamy ostro w prawo przed kapliczką św. Antoniego na ulicę Św. Antoniego. Jedziemy lekko pod górkę i po 100m przecinamy drogę na Pierszczewo i natychmiast skręcamy na Zgorzałe. Jedziemy asfaltową drogą aż do wsi Smokowo – trzymamy się lewej strony. W Smokowie za wsią (3 domy) jest znak Zgorzałe i za nim znaki ul. Kapliczna oraz OGRÓD, tu natychmiast w prawo po około 400m dojedziemy do skrzyżowania przy kapliczce. Na tym skrzyżowaniu skręcamy ostro w prawo na ul. Zamkową oraz znak OGRÓD, jedziemy jakieś 200m i po prawej (przed lasem) jest znak OGRÓD OTWARTY – to już my. Proszę tu skręcić i parkować w wyznaczonych zatoczkach.*

Informacje o ogrodzie: <http://katarzynabellingham.blogspot.com/>

Katarzyna Bellingham to ekspertka od zakładania i pielęgnowania ogrodów doradza, jak hodować rośliny i upiększać otoczenie. W programie Ogrodniczka w Radiu Gdańsk odpowiada na pytania Słuchaczy, którzy są miłośnikami ogrodnictwa. Oprowadzi nas po swoim ogrodzie oraz opowie o tym, jak zrobić aby ogród był jak najbardziej przyjazny środowisku (ptakom, motyloom, owadom pożytecznym, małym zwierzętom...),

żeby wyglądał naturalnie i wymagał jak najmniej pielęgnacji. Spacer zajmie ok. godzinę, po czym grupa będzie mogła się relaksować na terenie ogrodu, dla chętnych możliwość skorzystania z kawiarenki (napar ziołowy/kawa/herbata i ciasto) oraz odwiedzenia szkółki.

Zagroda składa się z kilku części, są to: ogród ziołowy, ogród angielski, ogród warzywny (uprawa w rabatach wzniesionych i tradycyjnie na zagonach), jagodnik, sad, uprawy w tunelu, rabaty na kwiat cięty oraz ogród leśny - od roku 2017 również ogród preryjny czyli rabaty naturalistyczne „dla motyli i ptaków”.

14 sierpnia - Park w Brzeźnie im. J.J. Haffnera – poznawanie drzew i krzewów, z wyszukaniem okazów zasługujących na ochronę pomnikową.

Spotkanie o godz. 15.00 przy skwerze na miejscu dawnej pętli tramwajowej, tj. obok deptaka ul. Zdrojowej, wiodącego od ul. Ignacego Krasickiego do morza, przy skraju Parku Brzeźnieńskiego (przy przystanku tramwajowym Brzeźno 02 linii 3,5, 7 i 8). Czas trwania spaceru ok. 3 godziny. Trasa łatwa – teren płaski, większość spaceru alejkami, częste postoje dla podziwiania drzew. Prowadzący – Michał Buliński

Park w Brzeźnie stanowi interesujący obiekt pod względem przyrodniczym. Pozwala on na poznawanie wielu gatunków drzew i krzewów, zarówno rodzimych, jak i obcej proveniencji, posadzonych tu w celach ozdobnych. Niektóre drzewa posiadają tabliczki, z nazwą gatunku polską i łacińską oraz podaną przynależnością do rodziny. Kilka drzew jest okazałych i wiekowych, jak np. topola, obecna nieopodal budynku dawnego domu zdrojowego, posiadająca status pomnika przyrody. W jej pobliżu rosną dorodne dęby, obcego pochodzenia, jak m.in. dąb węgierski, w pełni zasługujące na objęcie ochroną pomnikową. W obrębie Parku na uwagę zasługują również m.in. okazałe jesiony wyniosłe, wiązy oraz olsze czarne, a także sosny zwyczajne i sosny czarne. Spotykamy tu również szereg gatunków krzewów, a dopełnieniem jest interesujące runo. Jest ono bogate i cenne przyrodniczo głównie w aspekcie wiosennym. Rośnie tu bowiem szereg geofitów wiosennych, typowych dla żyznych lasów liściastych, jak np. złocie, zawilec gajowy, a nawet pasożytniczy łuskiewnik różowy. W parku znajdują się historyczne obiekty militarne, jest też możliwość podziwiania widoku na Zatokę Gdańską, a także słuchania i oglądania wielu gatunków ptaków. Park Brzeźnieński warto odwiedzić o każdej porze roku - pasjonatom przyrody zawsze zaoferuje coś interesującego.

21 sierpnia - Żuławy Gdańskie

Spotkanie – Dworzec PKP w Pszczółkach, godz. 8.30 (pociąg z Gdańska Głównego wyjeżdża o godz. 8.04). Przewidywany czas trwania: 5 godz., długość trasy: około 17 km. Trasa: średnia ze względu na długość), teren płaski. Prowadzenie: Arkadiusz Chodera

Wyprawa na Żuławy Gdańskie do miejscowości Krzywe Koło. Warsztaty rozpoczną się od krótkiej charakterystyki omawianego obszaru (budowa geologiczna Żuław i historia regionu). W trasie omówimy kilka tematów:

- Pozytywne i negatywne aspekty działalności człowieka na deltę Wisły;
- Uprawy Żuław dawniej i dziś;
- Owady zapylające i ich wpływ na środowisko
- Techniki agroekologii, czyli rolnictwo przyjazne dla środowiska ze szczególnym uwzględnieniem: metody push-pull, metody milpa, uproszczonych technik uprawy, agroleśnictwa oraz systemu teikei.

Zwiedzimy również dom podcieniowy oraz kościół pw. Znalezienia Krzyża w Krzywym Kole (jeden z najbardziej zdobnych kościołów na Żuławach). Następnie udamy się do miejscowości Suchy Dąb, a stamtąd do Pszczółek.

Podczas spaceru zobaczymy piękno i bezkres Żuław Gdańskich. Żyzna równina deltowa lewego brzegu Wisły przecinana jest licznymi kanałami, które do dziś pełnią bardzo ważną funkcję. Z tego powodu wiele tych

sztucznych cieków wodnych ma swoje lokalne nazwy. Urokliwy i sielankowy nastrój dopełnią rosnące tam nierzadkie „rosochate” wierzby, chabry i polne maki.

28 sierpnia - wokół jeziora Schodno

Spotkanie w Loryńcu - sugerowany przyjazd autobusem PKS Gdańsk - wyjazd w Dworca PKS 8.50, przyjazd do Loryńca 10.33. Powrót popołudniu autobusem ROBUS z Grzybowskiego Młyna (najprawdopodobniej o 15.10) do Kościerzyny, następnie do Gdańska.

Ścieżka wokół jeziora liczy 8 km, łączna długość trasy to ok. 11 km. Czas trwania około 4-5 h. Trasa średnia, ze względu na długość. Prowadzenie: Aleksandra Jarzyńska, Zielona Szkoła w Schodnie, Wdzydzki Park Krajobrazowy

Wędrówkę rozpoczniemy w miejscowości Loryniec kilkoma słowami o zabudowie regionalnej, pomnikach przyrody. Następnie ruszamy do Schodna. Po drodze minimy torfowisko – porozmawiamy o torfowiskach i zwierzętach na nich mieszkających. W Schodnie przystanek i opowieść o roli zapylaczy w ekosystemie oraz pracy pszczelarza. W Zielonej Szkole zrobimy krótką przerwę na ognisko z możliwością upieczenia własnych kiełbasek. Następnie ruszamy dalej wokół jeziora i posłuchamy o planowanym rezerwacie Doliny Wdy i Trzebiochy. Postaramy się również wzdłuż całej trasy poszukać śladów i tropów większych drapieżników - wilków z terenu Wdzydzkiego Parku Krajobrazowego. Omówiony zostanie poszczególny etap rozwojowy drzewostanów. Poruszymy kwestię pracy leśnika – dlaczego tak a nie inaczej budujemy drzewostany. Przygodę zakończymy przy przepławce dla ryb w Grzybowskim Młynie.

4 września - Bio- i georóżnorodność rezerwatu Kępa Redłowska

Spotkanie o godz. 9.30 peronie SKM Gdynia Orłowo. Poziom trudności: średni, dystans: ok. 6 km, jedno niezbyt strome podejście. Czas trwania: ok. 3 godz. Prowadzenie: Dawid Weisbrodt

Kępa Redłowska należy do jednego z najbardziej urokliwych zakątków trójmiasta. Walory krajobrazowe tego miejsca doceniono już w okresie międzywojennym powołując na jej terenie rezerwat przyrody. Obszar ten skupia w sobie wiele cennych elementów, zarówno przyrody ożywionej jak i nieożywionej. Podczas wycieczki będzie okazja zapoznać się ze współczesną różnorodnością biologiczną rezerwatu, zobaczyć świadectwo dawnego życia w postaci skamieniałości starszych niż dinozaury oraz przyjrzeć się odsłonięciu węgla brunatnego, będącego pozostałością lasu bagiennego sprzed kilkunastu milionów lat.

11 września – „Słowami lasu malowanie”

Spacer z Dariuszem Podbereskim z Trójmiejskiego Parku Krajobrazowego oraz koncert w siedzibie CIEE/TPK. Spotkanie o godz. 9.30 przed Meczetem przy ul. Abrahama 17 A w Gdańsku. Trasa łatwa. Do przejścia około 4 km. Czas spaceru 2,5 - 3 godziny plus koncert.

Trasa - Dolina Samborowo - siedziba Centrum i Trójmiejskiego Parku Krajobrazowego, ulica Polanki 51

Spacer Doliną Samborowo. Po drodze pomniki przyrody, miejsca o znaczeniu historycznym, ciekawostki przyrodnicze. Słowo o przedwojennym zagospodarowaniu turystyczno - rekreacyjnym lasów oliwskich. Problemy wynikające z położenia Trójmiejskiego Parku Krajobrazowego na skraju dużej aglomeracji.

W przerwie kącik poezji o tematyce leśnej i przyrodniczej. Prosimy o zabranie ze sobą własnych wierszy oraz tych ulubionych. Spacer zakończymy w siedzibie Centrum koncertem piosenek w wykonaniu Kamila Badziocha. Koncert jest wynikiem współpracy CIEE z BAZUNĄ.

18 września - Spacer łączący zwyczaje pszczół z meandrującą rzeką i bogatą historią - tak wiele w niewielkiej od siebie odległości

Spotkanie o godz. 10.00 na przystanku Lubań Skrzyżowanie. Sugerowany dojazd autobusem PKS Gdańsk nr 860 (kierunek Kościerzyna) odjeżdżającym z Dworca PKS w Gdańsku o godz. 8.50.

Prowadzenie: specjalista z PODR oraz Katarzyna Michałowska

Wyprawa rozpocznie się zwiedzaniem pasieki hodowlanej (hodującej matki pszczele) w Pomorskim Centrum Pszczelarskim w Lubaniu. Specjalista z Pomorskiego Ośrodka Doradztwa Rolniczego przedstawi pracę w pasiece a także uchyli rąbka tajemnicy z życia pszczelej rodziny. Umożliwi to realizowany przez PODR monitoring pszczół z wykorzystaniem kamer umiejscowionych we wnętrzu rodziny oraz poza ulem. Spotkanie w pasiece będzie trwało ok. godzinę.

Następnie udamy się do położonego ok. 5 km od Lubania Będmina. Po drodze zatrzymamy się przy grobie więźniarek żydowskich, które przed śmiercią znajdowały się w jednym z podobozowów KL Stutthof. Zarówno Lubań jak i Będmin są położone w pobliżu rzeki Wierzycy, łączącej dwie krainy, Kaszuby i Kociewie. Wierzyca to jeden z lewych dopływów Wisły. Ta piękna rzeka to dom dla wielu gatunków ryb, raj dla kajakarzy jak i źródło energii. Zapoznamy się z przyrodą typową dla terenu nadrzecznego w tej okolicy. Ostatnim punktem będzie wizyta w Muzeum Hymnu Narodowego w Będminie (bilet normalny 7 zł, bilet ulgowy 3 zł).

Czas trwania spaceru ok. 4 godz. plus ok. godzinny pobyt w PODR. Powrót autobusem z Będmina o godz. 14.27 lub dla 15.22. Długość trasy ok. 9 km. Stopień trudności łatwy.

25 września - Śladami bielika i kurhanów w Kółku Raduńskim

Spotkanie na przystanku SKM w Gołubiu o godz. 9.00. SKM do Gołubia Kaszubskiego z Gdańska Wrzeszcza wyjeżdża o 7.50. Z powrotem, do Gdańska odjeżdża z Gołubia o 15.35.

Wędrówka z mapą i kompasem poprzez bory Kaszubskiego Parku Krajobrazowego w okolicach Gołubia.

Prowadzenie: Artur Sikorski Trasa średnia, ze względu na długość - ok. 11 km, wiedzie ona głównie ścieżkami i drogami leśnymi, częściowo w bezpośredniej bliskości jeziora.

Wspólnie przejdziemy przez miejsca bytności największego polskiego ptaka drapieżnego, który regularnie widywany jest w okolicy tego fragmentu Kółka Raduńskiego. Na trasie wzdłuż J. Dąbrowskiego zobaczymy też naturalne środowisko żerowania i gniazdowania licznych przedstawicieli różnych gatunków ptactwa wodnego.

Następnie czeka nas kilkukilometrowe przejście borami tej części Kółka Raduńskiego w kierunku kurhanów w leśnictwie Uniradze. Odwiedzimy tam ścieżkę edukacyjną prezentującą kilka z prawie 3 tysięcy zlokalizowanych tutaj kurhanów będących pozostałością po jednym z największych cmentarzyisk Polski. Z Uniradza udamy się w drogę powrotną do Gołubia.

Na wyprawę warto ze sobą zabrać: plecak, wygodne buty (nie mogą być nowe, nierozchodzone), ubranie "na cebulkę" - dostosowane do warunków pogodowych (warto mieć ze sobą coś przeciwdeszczowego, wodę i prowiant na wyprawę – (w Gołubiu jest po drodze sklep spożywczy), preparat odstraszaający komary - większość trasy prowadzi lasami, podstawowe lekarstwa zażywane zazwyczaj – (w razie czego przewodnik posiada apteczkę, ale lekarstwa dedykowane warto mieć ze sobą).

23 października - Pomagamy ptakom w porządkach jesiennych

Spotkanie o godz. 10 w siedzibie TPK/CIEE (ul. Polanki 51 w Gdańsku). Czas trwania około 3 godzin, trasa średnia, ok. 3 km (kilka przystanków i dwa strome podejścia!), zakończenie przy siedzibie TPK/CIEE.

Prowadzenie: Dariusz Ożarowski (TPK) i Marcin Węsiora (CIEE)

Jesień (po 16 października) to dobry czas na czyszczenie budek lęgowych dla ptaków. Działanie to daje nam pośrednie informacje na temat zajęcia budek przez ptaki. A poprzez wyeliminowanie części pasożytów zimujących w materiale gniazdowym pomaga ptakom zakładającym gniazdo w kolejnym sezonie. W trakcie wyprawy sprawdzimy i wyczyścimy kilka budek lęgowych wywieszonych przez pracowników TPK w „Zajęczej Dolinie”. Przy okazji poszukamy śladów i tropów zwierząt, które na okres zimowy często zbliżają się bardziej do ludzi. Prosimy pamiętać o ubraniu i obuwiu terenowym!